Inskrift (enl. teckningen i ATA):

kuþs : srrs - er : eifin : þnita : skref : a keuk ·
1 5 10 15 20 25 30

Guðs prestr(?) Alfvin(?) skrifaði þetta á ...

Guds präst(?) Älvin(?) skrev detta på ...

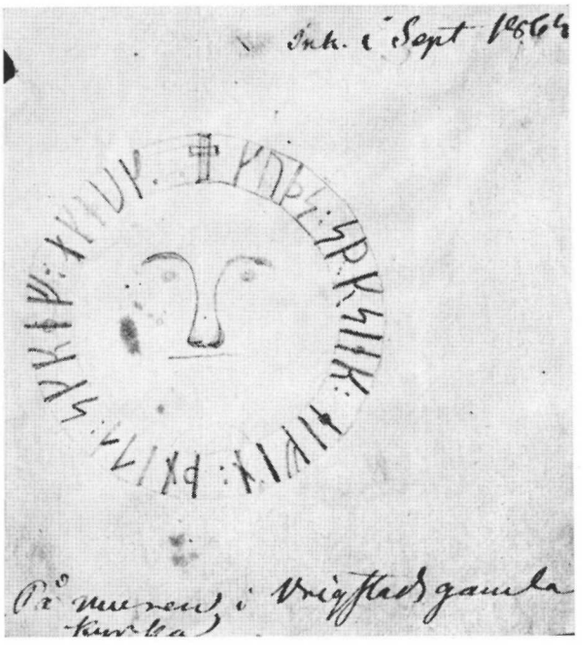

Fig. 44. Sm 81. Vrigstads gamla kyrka. Efter osignerad teckning i ATA.

Till läsningen: Runan 6 liksom de upptill öppna runorna 7 och 11 äro **r**. De två sista ha alldeles samma form som 24 **r**. Runorna 20–21 **ta** ha ensidig bst men 16 **n** och 18 **n** äro av äldre typ liksom 27 **a**. **s**-runorna ha normalform.

Vad som stått närmast efter *Guðs* är osäkert. Runorna 8–11 ha sannolikt varit **ster**, och hela ordet kan ha varit fsv. *præster*. Något uttryck *Guðs præster* synes dock ej vara belagt, men *Guðs man*, *Guðs riddara* o. dyl. äro välkända.

Runorna 12–16 **eifin** kunna vara en skrivning för det engelska personnamnet *Ælfwin*, vilket bäres av en myntmästare i Lund 1080–1086 (Knudsen o. Kristensen sp. 230). Den inhemska motsvarigheten är *Alfvin*, latiniserat *Alvinus*, *alwinus* DS 2685 från Östergötland (år 1328). — Runorna 17–21 utgöra en genom felristning eller felläsning förvanskad skrivning för fsv. *þætta*. Den obegripliga runföljden 27–31 kan möjligen ha avsett *á kalki* 'på kalken'. — 22–26 **skref** kan betyda 'målade, tecknade' eller 'skrev'. Ordföljden »detta skrev» är latinism (hoc scripsit). Jfr »Han Knut här ligger» (hic iacet) Sm 54, *Magnus hic iacet* Sm 115.

Hildebrand daterar Vrigstadinskriften till 1100-talets senare del. Antagandet ovan att runorna 5–11 äro en skrivning för *præster* med svarabhaktivokal strider ej mot denna datering.

82. Vrigstads gamla kyrka.

Litteratur: L 1989. K. Stobæus, Antikv. Saml. (hs i UB, Lund); S. Rogberg och E. Ruda: Historisk beskrifning om Småland (1770) s. 651; S. L. Gahm-Persson: Archivum Smolandicum (hs i UUB) 9 s. 101; R 558 (hs i UUB); J. Forsander: Anteckningar rörande Småland (hs i Växjö Stifts- och landsbibl.) 1 s. 134, 4; N. H. Sjöborg: Inledning til kännedom af fäderneslandets antiquiteter (1797) s. 154, Samlingar för Nordens fornälskare 2 (1824) s. 65; J. G. Liljegren och C. G. Brunius: Nordiska fornlemningar (1823) kap. 4; J. G. Liljegren: Runlära (1832) s. 168; J. J. Lagergren: Rättelser och tillägg (hs i Växjö Stifts- och landsbibl.) 2 s. 113; P. Wieselgren: Ny Smålands beskrifning 3 (1846) s. 278; C. G. Brunius: Konstanteckningar under en resa 1849 (1851) s. 617; J. E. Lagergren: Handlingar om Småland, M 104: 14 (hs i KB) s. 184; H. Hildebrand: Vrigstads kyrka i Småland (i Svenska konstminnen från medeltiden och renässansen h. 5, 1887); K. G. Bergqvist: Brev till A. Friberg den $^{24}/_{9}$ 1888 (NSmArk); R. Lindstam: Om kyrkor som försvunnit och klockor som ha sjungit i Östra och Västra härad (1943) s. 54; M. Åmark: Sveriges medeltida kyrkklockor (1960) s. 156 f.

Äldre avbildningar: Liljegren och Brunius: aa pl. 4; Sjöborg: Samlingar för Nordens fornälskare 2 pl. 2 fig. 5; Hildebrand aa h. 5 blad 4 nr 14, 15.

Utom den runinskrift, Sm 81, som var anbragt på en av väggarna i Vrigstads medeltidskyrka, vilken revs 1865, fanns det även runor på den minsta klockan. Denna inskrift förintades 1817, då klockan blev omgjuten. Därom läses i Forsanders *Anteckningar rörande Småland* 1: »spräckt och omgjuten 1816 eller 1817» och i samma arbete 4: »År 1817 såg jag samma klocka spräckt i Jönköping». I kyrkoinventariet 1829 (ATA), där klockorna omnämnas, har ej någon sådan med runinskrift noterats. När Brunius i *Konstanteckningar under*

en resa 1849 (1851) s. 617 beskriver klockan såsom ännu befintlig i kyrkan och meddelar inskriften, beror detta tydligen på att Brunius, som har sin kunskap om klockan från den undersökning, vilken ligger till grund för redogörelsen och avbildningen i *Nordiska fornlemningar* (1823), ej har känt till att den blivit omgjuten. P. Wieselgrens formulering (1846) »Runor finnas ock på minsta klockan» går också tillbaka på äldre uppgifter.

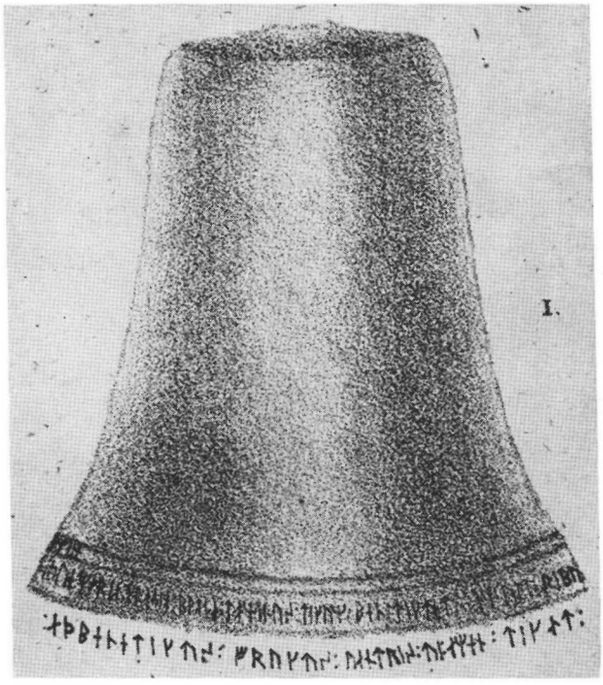

Fig. 45. Sm 82. Vrigstads gamla kyrka. Efter J. G. Liljegren och C. G. Brunius: Nordiska Fornlemningar 1 pl. 4.

Liljegren och Brunius' *Nordiska fornlemningar* pl. 4 har den enda avbildning som finns av klockan i dess helhet. Den är av den höga, långsmala, medeltida typen. Inskriften var anbragt på slagringens yttersida med rättvända runor. Klockan är avbildad endast från ett håll med runorna så otydliga, att de delvis ej kunna läsas. De övriga runorna äro avbildade fristående under klockan och äro tydligare återgivna. Av de äldre läsningarna äro ej alla självständiga gentemot varandra. Ett visst samband finnes mellan dem, som förekomma i *R 558* och S. L. Gahm-Persons *Archivum Smolandicum* trots en del små avvikelser. Läsningen i J. J. Lagergrens *Rättelser och tillägg* är rättad och normaliserad. Sjöborgs text i *Samlingar för Nordens fornälskare* gör ett vederhäftigt intryck, såvitt man vågar döma utan att ha sett originalet. Hildebrands uppgift, att den i *Svenska konstminnen* meddelade avbildningen av runorna är »återgifven efter Liljegrens och Brunii *Nordiska fornlemningar*» är ej helt riktig. En helhetsbild av klockan är hämtad från den nämnda källan, läsningen, i en fristående rad, är återgiven efter Sjöborg.

Inskrift (enl. Sjöborg):

a͡ue maria ⁝ grazia ⁝ plina ⁝ tominus ⁝ tekum ⁝ benetikta t͡u ⁝ i mulieribus ⁝ æþ benetikt͡us
1 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

fruktus ⁝ uæntris t͡ui amæn ⁝ tika͡nt ⁝ omaia͡n
65 70 75 80 85 90

Dicant omnia: Ave Maria, gratia plena, Dominus tecum. Benedicta tu in mulieribus et benedictus fructus ventris tui. Amen.

Till läsningen: Runorna tillhöra det fullständigt stungna alfabetet. **n** och **t** ha ensidiga bistavar. Skillnad göres mellan **a** med ensidig bst: 1, 4, 7, 10, 13, 18, 39, 77 och **æ** med dubbelsidig: 52, 70, 79. **p** återges med

Fig. 46. Sm 82. Vrigstads gamla kyrka. Efter N. H. Sjöborg: Samlingar för Nordens fornälskare 2 pl. 2 fig. 5.

stungen **b**-runa i 14–18 **plina**. Däremot brukas **t** för **d**: 19–25 **tominus**, 31–39 **benetikta**, 54–62 **benetiktus**, 81–85 **tikant**. Ingen punktering förekommer enligt Sjöborg på **i** i 14–18 **plina**; i övriga källor är runan **e**. **s**-runorna ha normal form. Binderunor förekomma: 1 **au**, 40, 61, 67, 75 **tu**, 72 **tr**, 84 **an** (90 sannolikt felläsning).

De andra läsningarna avvika från den som förekommer hos Sjöborg därigenom att de i en del fall låta **a** och **n** ha lång bst och **t**-runorna dubbla bistavar. Alla överensstämma med Sjöborg i att låta **t** vara tecken även för **d** (utom Rogberg, som dock läser runorna 81–85 **tikalt**). Efter *amen* står *dicant omnia*. I det sistnämnda ordet har runan 88 enligt källornas samstämmiga vittnesbörd (med undantag av Lagergren) haft bst felplacerad, alltså **a**. Sjöborg har dessutom på 90 **a** ritat en **n**-bst, som ej finns på någon annan teckning och som sannolikt ej haft någon motsvarighet i verkligheten. Det felaktiga 41 **i** i stället för **in** återfinns i alla läsningar.

Dicant omnia »må alla säga» kan jämföras med de uppmaningar till förbön, som finnas i Sm 115 och 145.

Kyrkan dateras till 1100-talets senare hälft. Klockan kan vara yngre, men de runtypologiska enskildheterna, som visa en del konservativa drag, motsäga ej en datering till samma tid.

83. Vrigstads kyrkogård. Nu i Statens historiska museum.

Pl. 62, 63.

Litteratur: L 1644. J. Bureus: F a 5 s. 265, F a 10: 2 s. 110 (hsr i KB); Ransakningarna 1690; F e 17 (hs i KB); J. Peringskiöld: Monumenta 8 bl. 21; Palmskiöldska handskriftssamlingen (UUB) vol. 301 s. 133, vol. 302 s. 761; K. Stobæus, Antikv. Saml. (hs i UB, Lund); O. Celsius: R 554, R 558 (hsr i UUB); S. Rogberg och E. Ruda: Historisk beskrifning om Småland (1770) s. 651; B. A. Ennes: F m 61 (hs i KB); J. Forsander: Anteckningar rörande Småland (hs i Växjö Stifts- och landsbibl.) 4; J. H. Wallman: Topographica Smolandiæ (hs i Linköpings Stifts- och landsbibl.) s. 195; N. H. Sjöborg: Samlingar för Nordens fornälskare 1 (1822) s. 29; J. G. Liljegren och C. G. Brunius: Nordiska fornlemningar (1823) kap. 79; J. G. Liljegren: Runlära (1832) s. 148; J. J. Lagergren: Rättelser och tillägg (hs i Växjö Stifts- och landsbibl.) 2 s. 113; P. Wieselgren: Ny Smålands beskrifning 3 (1846) s. 278; C. G. Brunius: Konstanteckningar under en resa 1849 (1851) s. 617; Anteckningar ur en dagbok den $^{14}/_{11}$ 1865 (ATA); J. E. Lagergren: Handlingar om Småland, M 104: 14 (hs i KB) s. 271; C. F. Nordensköld: Jönköpings läns minnesmärken (ATA) 16 Westra härad, upptecknade år 1886 s. 18; H. Hildebrand: Vrigstads kyrka i Småland (i Svenska konstminnen från medeltiden och renässansen h. 5 1888), Sveriges Medeltid 3 (1898–1903) s. 422; K. G. Bergqvist: Brev till A. Friberg den $^{24}/_{9}$ 1888 (NSmArk); Smålands Allehanda den $^{11}/_{11}$ 1899; O. v. Friesen: Brev till Friberg den $^{22}/_{1}$ 1926 (NSmArk); S. Gardell: Gravmonument från Sveriges medeltid 1 (1937) s. 97, 477; S. B. F. Jansson: Undersökningsprotokoll den $^{29}/_{12}$ 1960 (ATA).

Äldre avbildningar: Bureus: teckning i F a 10: 2, återgiven i NSmMedd 11 (1938) s. 75; U. Christofferson: teckning i J. G. Liljegrens Fullständig Bautil (ATA) 5; teckning i R 558; teckning i F m 62; teckning i Palmskiöldska samlingen 302 s. 761; Wallman: teckning av runorna i aa s. 196 och Liljegrens Fullständig Bautil 5; teckning, enligt Ennes av J. E. Lagergren, i Liljegrens och Brunius' Nordiska fornlemningar pl. 79; O. Sörling: teckning i Svenska konstminnen från medeltiden och renässansen h. 5 bl. 4 nr 8–12, samma teckning i Hildebrand: Sveriges medeltid 3 s. 423, i E. Lundberg: Byggnadskonsten i Sverige under medeltiden 1 (1940) s. 338.

Det enda bevarade runminnesmärket från Vrigstad är ett gravmonument, som ursprungligen har haft sin plats på kyrkogården. Monumentet består av en kistformig sten med tillhörande gavelhällar. Det förvaras sedan år 1865 i Statens historiska museum under inv.nr 3450.

Vrigstadmonumentet har varit föremål för stor uppmärksamhet. Enligt Bureus stod det »på Wrigsta Kyrkegård», och under hans teckning läses: »Vnder samma Steen ligger Folker Lagmanson som sägz hafwa belägret en Drotning, och derföre blifuit snöpt och sedan dödh i ånne på Folkers steen der strax hoos.»

I *Ransakningarna* 1690 meddelas: »Vppå Wrigstadh kyrkiogårdz södra sijda är en grafsteen med Rygg mitt uppå, huilken ligger till en deel neder i Jorden och till en deel ofwan. mäd runske bookstäfwer nederst wed sijdorne, the ther mehrendels förnötte äre. wed hufwudett är upreest en steen, huilkens öfre deel är rundh mäd uthuggit kors på både sijdor; huar emoot står en aldeles lijk uphögd wedh fötterne. Om denna graaf är en sådan saga, att ther under ligger en man begrafwen benämbd Folke Lammenson, huilken besofwit en